

HEIDEGGER'DE MEKÂNIN EGZİSTANSİYAL ANLAMI

[Existential Meaning Of Space In Heidegger]

Özkan GÖZEL

Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü

ozkangozel@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada biz Heidegger'de mekânın egzistansiyal anlamını açıklığa kavuşturmayı amaçlıyoruz. Böylece, *Varlık ve Zaman*'daki § 22 ilâ 24'ün bir analiz ve yorumunu ortaya koymaya çalışıyoruz. Heidegger mekânı ölçülebilir soyut, izotropik ve homojen bir şey olarak ele alan geometrik-nesnelci mekân tasavvurunu eleştirir ve el-altında-lık kavramından hareketle mekân fenomenini açıklamaya çalışır. Buna göre dünya-içinde el-altında bulunan şeyler yani gereçler işgörülü tasanın kendilerine tayin ettiği yerlere aittir ve bu yerler de bölgeleri oluşturur. Dasein kendi payına yerlere ve bölgelere dağılmış mekânları söz konusu işgörülü tasa yoluyla açığa çıkarır. Uzaklığı-giderme ve yönlendirme Dasein'a ait iki egzistansiyal temel özelliktir ki bu özellikler mekânın anlam kazanmasında öne çıkmaktadır. Heidegger'e göre mekân asıl anlamını geometrik, dolayısıyla bilişselci-nesnelci yaklaşımdan hareketle değil, mekânın Dasein tarafından kullanımını birinci derecede hesaba katan egzistansiyal bir yaklaşımdan hareketle kazanır. Bu çerçevede, mekân mesela Kant'ta olduğu gibi dünyadan yalıtılmış bir öznedede bulunmaz. Ne de mekân nesnelci yaklaşımda olduğu gibi dünyada yer alır. Ne öznelcilik, ne nesnelcilik, ama üçüncü bir yol vardır: Buna göre, dünya-da-olma'nın özsel olarak Dasein'a ait bir belirlenim olması ölçüsünde mekân dünyadadır. Sonuçta, mekân yalnızca Dasein'ın mekânlaştırıcı etkinliği ile açığa çıkar ya da kendini gösterir.

Anahtar Sözcükler: Dasein, Dünya, Dünya-da-olma, Mekân, Yer, Bölge, Uzaklığı-giderme, Yönlendirme.

ABSTRACT

In this study, we aim to clarify the existential meaning of space in Heidegger. To this end, we seek to provide an analysis and interpretation of § 22 to 24 in *Being and Time*. Heidegger criticizes the conception of geometric-objective space, which treats space as something that is measurable abstract, isotropic and homogeneous. Furthermore he tries to explain the phenomenon of space by being based on the concept of availability. According to this approach, the things that are available belong to the places assigned to them by the circumspective concern and these places constitute the regions. Dasein discovers the spaces scattered in places and regions by his circumspection. De-distancing and orientation are two existantial characteristics of Dasein, which give its meaning to the space. According to Heidegger, space does not derive its original meaning from the geometric, hence cognitive-objective approach, but from an existential approach that takes into account the use of space by Dasein in the first degree. In this context, space does not exist in an isolated subject from the world, as in Kant. Nor does the space take place in the world as in the objectivist approach. Neither subjectivism nor objectivism, but there is a third way: According to this, the space is in the world to the extent that the being-in-the-world is essentially a determination of Dasein. Finally, the space is only discovered or manifests itself through Dasein's spatializing activity.

Keywords: Dasein, Wold, Being-in-the-world, Space, Place, Region, De-distancing, Orientation.

Giriş

Bu makale¹ Heidegger’de mekânın egzistansiyal anlamını açıklığa kavuşturmak üzere, filozofun başyapıtı *Varlık ve Zaman*’da yer alan § 22 ilâ § 24’ü analiz ederek yorumlamayı amaçlamaktadır. Burada üç bölümden her biri bir paragrafa (§) tekabül etmektedir. Daha önce yani § 19 ilâ § 21’de filozof, bir karşı-örnek olarak Kartezyen dünya ontolojisini hermenötik bir tartışma suretinde eleştiriye tabi tutmuş ve böylece mekân/sallığın, temelde, uzamdan (*extentio*) hareketle anlaşılır kılınmayacağını, zira böyle bir yaklaşımın yanlı ve eksik olacağını ortaya koymuştu. Bu surette o, bu yaklaşımın fizik-o-matematik bir belirlenim altında “daraltılmış” bir dünya tasavvurunu dünyaya “dayattığını” ve dolayısıyla dünya fenomeninin kendini kendinden göstermesine “izin vermediğini” göstermişti. Heidegger’e göre, felsefe geleneği Parmenides’ten beri dünya/sallık fenomeninin (ve ona ilişkin bir mesele olarak mekânsallığın) mütemadiyen “üstünden atlamış”, dolayısıyla da bu fenomenin hakkını verememiştir. Bizim burada analiz ederek yorumladığımız müteakip üç paragraftaysa (§ 22 ilâ § 24) Heidegger, mekânsallığın varoluşta (*existenz*) yani Dasein’a mahsus olma tarzında yatan asıl anlamını, bu kez pozitif olarak, ortaya koymaya çalışmaktadır.

Alman filozof dünya fenomeninin uzamdan hareketle Kartezyen tasvir ve analizini mutlak surette ve her koşulda yanlış saymaz ve ona belli bir haklılık payı tanır, yine de ona göre dünyanın kurucu bir unsuru olarak mekân öncelikle ve bilhassa dünya/sallık temelinde ele alınmalıdır. Buna göre, dünya mekânda değildir, mekân dünyadadır daha ziyade. Bu demektir ki mekân dünya/sallık temelinde anlaşılabilir bir şeydir yoksa tersi değil. Daha §12’de Alman filozof dünya-Dasein ilişkisini bir içeren-içerilen ilişkisi olarak anlamayı reddetmiştir. (Greisch 2003, s. 148) Dasein dünya tarafından kapsanan ve işgal ettiği ölçülebilir yer itibariyle uzamlı bir vafsa sahip olan bir varolan değildir basitçe, en azından o böyle bir şey olmaktan fazlasını ifade eder. Mekân, bir kabın içindekileri içermesi anlamında Dasein’ı içermez. Söz gelimi bir evi mekân tutuşumuz ve orada ikamet edişimiz, basitçe içeren-içerilen ilişkisinin terimlerinde tüketilemez. Bu makalede göreceğimiz üzere, Dasein’ın mekân tutuşu ya da bir mekânda bulunuşu uzamsal ve geometrik olmadan evvel

¹ Bu makalede *Sein und Zeit*’dan (Heidegger 2001) yaptığımız alıntılarda veya bu kitaba atıflarda K. H. Ökten’in “tümüyle yenilenmiş ve düzeltilmiş” tercümesini (Heidegger 2018) de göz önünde bulundurmakla birlikte, Aziz Yardımlı’nın yapmış olduğu tercümeyi (Heidegger 2004) -gerektiğinde bazı değişikliklere başvurarak- esas aldık. Burada özgün metin yani *Sein und Zeit* “SZ” kısaltmasıyla, esas alınan A. Yardımlı tercümesi ise “VZ” kısaltmasıyla belirtilmiştir; ayrıca “-ç.d.” “çeviri değiştirildi” anlamına gelmektedir.

egzistansiyal karakterdedir. Şu halde mekân fenomeninin bu temel karakteri atlanarak yapılan yorumlar fenomeni ihata etmekten uzak olacak ve onu tek kelimeyle ıskalayacaktır.

Heidegger'in ele alacağımız paragraflarda gerçekleştirdiği analiz, gündelik Dasein'in dünyasından hareketle mekânsallığı fenomenal olarak açıklığa kavuşturmak ve çevre-dünya'da, dolayısıyla da dünyada işbu mekânsallığın nasıl belirlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Alman filozofun bu minvaldeki soruşturması üç yönde ilerlemektedir:

1. İlk olarak § 22'de dünya-içinde varolan şeyler olarak gereçlerin mekânsal karakterine dair bir analiz;
2. İkinci olarak § 23'te Dasein'in kendisinin mekânsallığına dair bir analiz, dolayısıyla mekânın egzistansiyal karakterinin ele alınışı;
3. Son olarak, § 24'te Dasein'in mekânsallığı ile mekân arasındaki ilişkiye dair bir analiz.

Şimdi bu üç paragrafı Heidegger'in metnini mümkün olduğunca yakından takip ederek sırasıyla analiz edip yorumlamaya, açılmaya, şerhe etmeye çalışacağız.

1. El-altındaki Gereçlerin Mekânsallığı

Çevremize, yanımıza, yöremize bir bakalım. Söz gelimi bir odada bulunuyorsak mekânın (*Raum*) masa, koltuk, dolap, komodin, avize vb. ile veyahut da sokaktaysak bu kez onun arabalar, binalar, ağaçlar, trafik işaretleri, panolar vb. ile dolu olduğunu fark edeceğiz. Mekânı dolduran tüm bu şeylere *el-altında* varolan şeyler adını veriyoruz ki bunlar belli mekânları işgal etmeleri anlamında mekânsal bir varlığa sahiptirler. Mekân dünya için oluşturucudur (*konstitutiv*) ve dünya-içinde varolan şeyler bizim yanımızda, yöremizde yani *en yakınımızda* olan şeyler olup mekânsaldırlar. Elimizin altında bulunan bu varolan şeylere biz gündelik işgörmeye (*alltägliche Umgang*) başvurur ve onlardan yararlanırız; bunlar tam da *elimizin altında* bulduklarından *yakınlık* (*Nähe*) karakteri arz ederler. Burada “yakınlık” *el-altında-lık* (*Zuhandenheit*) dediğimiz ve varolanlarla kullanım esaslı ilişkimizi ifade eden ontolojik kategori içinden bir anlam ifade eder, yoksa teorileştirici-nesnelci-bilişselci yaklaşıma zemin sağlayan ve nicel-geometrik ölçümde ifadesini bulan *el-önünde-lik* (*Vorhandenheit*) dediğimiz ontolojik kategori içinden değil.² Çevre-dünya'da (*Umwelt*) el-altında

² Dasein'a mahsus varlık tarzı olarak *varoluş* (Alm. *Existenz*; İng. & Fr. *Existence*) bir yana, *el-altında-lık* (Alm. *Zuhandenheit*; İng. *Availableness*; Fr. *Disponibilité*) ve *el-önünde-lik* (Alm. *Vorhandenheit*; İng. *Occurrence*; Fr.

bulunan ve kullanımımıza amade olan varolan şeylere daha dakik bir anlamda *gereçler* (*Zeuge*) adını veriyoruz.

El-altında bulunan gerecin bir “yakınlığı” vardır. Bu yakınlık mesafeleri ölçen geometrik (el-önünde) terimlerle ifade edilemez ama onu ifade etmek üzere işgörüşel (*umsichtig*) el işine ve kullanıma müracaat etmek gerekir. Başka türlü söylemek gerekirse, söz konusu yakınlıkta belirleyici olan şey, gerecin Dasein’a göre erişilebilirliği, dolayısıyla kullanılabilirliğidir tam olarak. (SZ:103; VZ:155) Tasalı-işgörme içinde gereci kullanmam, onunla muamelemdir ki ona mahsus yakınlığı açığa çıkarır. İlk elde, bu yakınlık, nesnel ölçülere vurulabilir türden bir şey değildir. Burada bir ölçü söz konusuysa, bu ölçüyü sağlayan tam olarak *kaygıdır* (*Sorge*) veyahut da daha dar anlamda *tasadır* / *ilgilenmedir* (*Besorgen*). Demek ki, yakınlık (ve onun yokluğu olarak mesafe) temelde tasa içinden kendini gösterir: Neyi tasa konusu yapıyorsak, o şey bize yaklaşır. (Greisch 2003, s. 150) Çünkü *asil anlamıyla* mekân, geometrik değil, egzistansiyeldir ve bu durum *el-altında-lık*’ta açığa çıkar. Şu halde, gereçlerin el-altında bulunuşları münasebetiyle açığa çıkan yakınlık, nesnel olarak verili-bulunma (*el-önünde-lik*) ile ve buna bağlı olarak geometrik olarak ölçülebilir olma ile ilgili bir yakınlık değildir temelde, ama Dasein’ın varlığını ve onun el-altındaki gereçlere yönelen tasanı/ilgilenmesini işin içine katan egzistansiyel bir yakınlıktır. (SZ: 103; VZ: 155)

Gereç (*Zeug*) hiçbir şekilde *soyut* ve *yalıtık* bir mekânsal konuma sahip değildir yani o *saf* bir mekânda yer almaz; onun daima kendi *yeri* (*Platz*) vardır. Bu yer Dasein’ın onunla muamelesini ve ona erişimini mümkün kılan bir yerdir. Söz gelimi diş fırçası lavabonun yanında, dolma kalem çalışma masamın üzerindedir. Öte yandan, ekmek bıçağının kütüphanenin üzerinde, araba lastiğinin mutfakta bulunuşunda bir yersizlik, giderek bir münasebetsizlik olacaktır. Demek ki, gereç olarak gereç *bir yere aittir*; ait olduğu ‘ora’ işbu gerecin *yeridir*; gerecin bir yere-aitliği onun mekânsallığına içkindir bizzat. Gerecin *yeri*, el-altında bulunuşundaki maksada göre, keza kullanım durumuna ya da tasanın o anki yönüne göre belirlenmiş olup gereçlere mahsus *ilgililik bağlamıdır* (*Bewantniszusammenhang*). Yer ve yerler-çokluğu şeylerin keyfi bir el-önünde bulunuşlarına göre tayin olunmaz. Gereçlerin ait olduğu yerler nötr bir dağılım arz etmezler, ama önem derecelerine göre dağılmış olup bir hiyerarşi arz ederler. (Biemel 2005, s. 68) Mesela bu makaleyi kaleme alırken birinci derecede ihtiyaç duyduğum kitaplar hemen elimin altında ya da gözümün önünde yani

Subsistance) Heidegger’de öne çıkan iki temel ontolojik kategoridir. Bu kavramlar için bkz. (Vaysse 2007); ayrıca bkz. (Inwood 2004).

masamın üstünde *yer almaktadır*; okumaya ara verdiğim romansa bir süreliğine masamdan uzaklaştırılmış ve gerisin geriye raftaki *yerine* kaldırılmıştır. Öte yandan, nadiren başvurduğum kitaplar, görece olarak daha uzağımda bir yerde, diğer odadadır. Görüldüğü üzere gereçlerden her birinin tayin edilmiş bir *yeri* vardır (her gereç *bir yere aittir*); bu *yeri* (ve bu yerin diğer gereç-yerlerine göre konumunu) muhtemel kullanım durumu belirler.

Dahası, nasıl ki gereçler kendi aralarında bir gereç-bağlamı oluşturur ve birbirlerine gönderirlerse, işte öyle gereçlerin ait olduğu yerler de bir bağlam oluşturup birbirlerine gönderirler. Bütünleşik bir ağ oluşturan bu yerler-çokluğuna Heidegger *bölge* (*Gegend*) adını verir: “Tasalı işgörmeye işgörüsel olarak önceden bakışa altında tutulan ve gerecin bir yere-aitliğini olanaklı kılan ‘nereye’ye *bölge* deriz.” (SZ:104; VZ:156) Yerler *bölgeyi* oluştururlar, öylesine ki onlar yer olabilmek için önceden bir bölgeyi varsaymak durumundadırlar. Yerler bölgeye aittirler ve kendilerini bu bölgeye aidiyetleri içinden gösterirler. Yerlerin yerler olarak kendini göstermesi bölgenin bölgeselliği içinden açığa çıkabilir ancak. Şu halde, yer asla bir başına, yalıtık ve soyut bir mekân değil ama diğer yerlere bağlı ya da onlara gönderme halindedir. Yön ve yakınlık/uzaklık *yeri* oluşturur. Böyle olarak yer daha en baştan “bir bölgeye doğru ve onun içerisinde yönlendirilmiştir.” El-altında bulunan bu yerler-çokluğunun bu surette bölgesel olarak tayin edilmişliği, dağılımı ve yönlendirilmişliği çevremizi, muhitimizi (*das Umhafte*) oluşturur. Burada “en yakından” söz konusu olan şey, el-önünde bulunan şeylerin üç-boyutlu ölçülebilir-geometrik mekânı değildir. “Mekânın bu boyutluluğu el-altında bulunanın mekânsallığında henüz örtülüdür.” (SZ:104; VZ: 156, -ç.d.) Bu demektir ki mekânın el-önündeki, dolayısıyla nicel-geometrik anlamı, onun el-altında bulunuşu dolayısıyla kazandığı anlamdan hareketle anlaşılabilir, yoksa tersi değil. Şu anda odamdayım ve masamın başında çalışıyorum. Önümde bilgisayar, arkamda kütüphane, sağımda kapı, solumda komodin, altımda zemin, üstümden tavan yer alıyor. Bu altı yön bana gündelik ilgilerim bakımından ve işgörü (*Umsicht*) içinden beliriyor, dolayısıyla ben onları bu surette yaşıyorum ve yorumluyorum, yoksa onları soyut, nötr ve homojen saf mekân-konumları olarak yani niceleştirilebilir el-önünde konumlar olarak buluyor ve algılıyor değilim.

Tekrarlarsak, *el-altında-lik*'ta dünya-içinde varolan şeylerin mekânsal bağlantıları ve onların dünyasal karakterleri hesaba katılırken, *el-önünde-lik*'te bunların üstü örtülmekte, mekân dünya-içinde el-altında bulunan şeylerden yalıtılarak nesnelere olarak ele alınmakta, sonuç olarak da mekânın dünyasallıkta temellenişini göz ardı edilmektedir: El-önünde-lik mekânı

“dünyasızlaştırmakta”dır. (Heidegger 2006, s. 267-268) Oysa mekân hiçbir şekilde onu işgal eden varolan şeylerden ve onların dünyasallığından (ilgililik bağlamından) soyutlanarak ele alınamaz. Mekân tam da bu varolan şeylerden ve de onların dünya-içinde bulunuşlarından itibaren anlam kazanmaktadır. (Biemel 2005, s. 69) Başka bir ifadeyle, *el-önünde-liğe* mahsus mekân soyut ve bütünüyle homojendir, onda hiyerarşi, dolayısıyla ayrıcalıklı yerler yoktur, keza her bir yer bir diğeriyle eşdeğerdir yani değiştirilebilirdir. *El-altında-lığa* mahsus mekân ise, yapılanmış bir mekân olup bir “adiyet yerleri” çokluğu içerir. (Greisch 2003, s. 149) Ama bu çokluk birbirinden yalıtılmış unsurları değil, bilakis birbiriyle irtibatlı bir bütünü teşkil eder.

Biz mekânla soyut olarak karşılaşmayız, ama o “yer”lere dağılmıştır (SZ: 104; VZ: 156). Mekânı gündelik hayatta “yer”leri işgal eden varolan şeyler yani gereçler üzerinden tecrübe ederiz. Bu tecrübe esnasında yerler ve onların bölge veya muhitle bağlantıları açığa çıkar. Gereçlere gereçler-bağlamında bir yer tayin eden Dasein’dir. Her şeyin Dasein’a göre bir yeri vardır, bu olmadığında düzensizlik ortaya çıkar ve gündelik hayatın akışı altüst olur. Bu yerler gereçlerin gönderme-bağlamına atıfta bulunan bölgeleri oluşturur. Yer gibi, bölge dahi el-altında bir karaktere sahiptir. Gündelik hayatta içinde yaşadığımız bölgeyi “belirtik olarak” fark etmeyiz çoğunlukla, ama ona dair “göze çarpmayan bir aşinalığa” daha baştan sahibizdir. (SZ:105; VZ:157) Bu aşinalık (*Vertrautheit*) sayesinde ki o bölgede rahatça hareket eder ve yönümüzü buluruz. Ne zaman ki aradığımız şeyi (mesela bir binayı) yerinde bulamayız (mesela orada bir boşluk buluruz) o zaman o bölge *göze çarpar* olur yani bilinçli üst-bakışın (*Übersicht*), dolayısıyla el-önünde-liğin bir inceleme nesnesi haline dönüşür.

Sonuç olarak, bir sonraki bölümün konusuna gelmiş bulunuyoruz. Dasein’ın mekânsallığı asliyet arz eder, öyle ki el-altında varolan şeylerin mekânsallığı başka yerde değil, egzistansiyal mekânsallıkta temellenir: “El-altında bulunan ile kendi çevresel mekânında karşılaşma ancak Dasein’ın kendi dünya-da-olmaklığı açısından “mekânsal” olduğu için ontik olarak olanaklıdır.” (SZ:105; VZ:158; -ç.d.)

2. Dünya-da-olma’nın Mekânsallığı

Önceki bölümde gündelik hayatta bir göndermeler bağlamı içinde her biri kendi “yer”inde bulunup bir mekân işgal eden el-altında bulunan varolan şeylerin yani gereçlerin işgörüsül tasanın etkisi altında açığa çıkan mekânsallığı üzerinde durmuştuk. Bu bölümde (§ 23) ise, dünya-da-olma (*in-der-*

Welt-sein) dediğimiz fenomenin özsel olarak kendisine ait olması bakımından Dasein'in mekânsallığı üzerinde duracağız. İmdi Dasein salt tinsel bir varlık değildir; dolayısıyla mekânsallık (ya da mekân-da-olma) esasen ona ait bir belirlenimdir. Burada önemli olan nokta, söz konusu mekânsallığın Dasein'in varlık türünden, şu halde *varoluştan* (*Existenz*) hareketle kavranması lüzumudur, zira açıktır ki Dasein *dünyada*, bir taşın yolun ortasında, bir çiçeğin saksıda veyahut da bir kuşun kafeste durduğu gibi durmamaktadır. Esasında el-önünde bir varlık olmayan Dasein, dünyada diğer pek çok varolan gibi niceleştirilebilir bir yer işgal etmez, onun varlık türü el-altında bulunan, kullanıma amade bir varolan şeyin varlık türüne de tekabül etmez. Ne el-önünde, ne el-altında, Dasein'in mekânla ilişkisi özünde *egzistansiyaldir* yani kendi olma tarzına özgüdür.

Kendine özgü bir şekilde mekânsal olan Dasein, dünya“da” olup mekânla belli bir ilişki halindedir. Dünya-da-olma³Dasein'in özsel bir belirlenimdir. Bu belirlenim uyarınca o dünya-içinde karşılaşılan varolan şeylerle tasalı aşinalık içinde iş görmekte, onlarla muamele halinde bulunmaktadır; öylesine ki, Dasein'in mekânsallığı ancak bu çerçevede açığa çıkmakta ve bir anlam ifade etmektedir. Heidegger Dasein'in mekânsallığını açıklığa kavuşturmak üzere birbiriyle esastan irtibatlı iki temel özelliği vurgular: *Uzaklığı-giderme* (*Ent-fernung*)⁴ ve *yönlendirme* (*Ausrichtung*).⁵Şimdi ilkinden başlayarak bu bunları daha yakından ele alabiliriz.

Dasein'in dünya-da-olmaklığının özsel bir koşulu olarak *uzaklığı-giderme*'den söz ettiğimizde, öncelikle akla mesafe ve aralık gibi geometrik kavramlar getirilmemelidir. Bu ifadeyi etkin ve geçişli bir şekilde kullanan Heidegger, bununla Dasein'in bir varlık durumunu anlatmak ister: *Uzaklığı-giderme*, uzaklığın ya da mesafenin ortadan kaldırılması demektir ki bu da gerçekte *yakınlaştırma* anlamına gelir. “Dasein özsel olarak uzaklığı-giderendir, varolan şeyi o olan varolan şey olarak, her durumda yakından karşılaşılmaya bırakır.” (SZ:106; VZ:159; -ç.d.) Uzaklık, aralık, mesafe; geometrik, dolayısıyla el-önünde kategoriler iken, “uzaklığı-giderme”de durum farklıdır; burada Dasein'in varlığı doğrudan doğruya işin içine girdiğinden, bu ifade Dasein'in varlık türüne yani egzistansiyal olana gönderme yapar.

³ *In-der-Welt-sein* kavramını, bazı durumlarda “dünya-da-varlık” olarak karşılamakla birlikte, genel olarak “dünya-da-olma” ya da “dünya-da-olmaklık” olarak karşılıyoruz. Bu aynı kavramı, *Varlık ve Zaman*'in çevirmenlerinden A. Yardımlı “dünya-da-varlık”, K. H. Ökten ise “dünya-içinde-varolma” olarak tercüme ediyor.

⁴ Bizim burada “uzaklığı-giderme” olarak karşıladığımız *Ent-fernung* kavramını A. Yardımlı “uzak[sız]laştırma”, Kaan H. Ökten ise “mesafe-kaldırmaklık” olarak karşılıyor.

⁵ Bizim A. Yardımlı'yı izleyerek “yönlendirme” olarak karşıladığımız *Ausrichtung* kavramını Kaan H. Ökten “yönlülük” olarak karşılıyor.

Dasein'in ve ona özsel olarak ait olan dünya-da-olma'nın mekânsallığının temel bir belirlenimi olan *uzaklığı-giderme* "en yakından ve çoğunlukla" işgörüs⁶ yakınlaştırmadır yani bir görevi ya da bir faaliyeti icra ederken (iş görme esnasında) bir şeyleri sağlama, tedarik etme, hazırlama, el altına getirme anlamında yakınlaştırmadır. Heidegger'e göre "*Dasein'da yakınlığa doğru özsel bir eğilim yatar / Im Dasein liegt eine wesenhaft Tendez auf Nähe.*" (SZ:106; VZ:159)

Nitekim Paul Virilio'nun tabiriyle (Virilio 2018) bugün bir "hız çağı"nın idrak ediyoruz. Hızın, dolayısıyla uzaklığı-gidermenin baş döndürücü bir hal aldığı bu çağda, bir "eğilim" olmanın ötesinde bir tutkuya, giderek de bir nevi saplantıya varan bu fenomeni ifrat bir noktada tecrübe ediyoruz. Bugün gerek ulaşım gerekse iletişim alanlarında hızlı, çabuk, hatta çarçabuk bir şekilde uzaklığı-giderme, Dasein'in gündelik, sıradan bir işine dönüşmüş durumdadır. Dasein'a içkin bir yanın, bir yönün, bir eğilimin abartılı bir şekilde öne çıkması ya da çıkarılması ile karşı karşıyayız bugün. Ama öyle sanıyoruz ki burada asıl vurgulanması gereken nokta, yaşadığımız bu hız çağında *geometrik* yaklaşmanın tuhaf bir şekilde insanların birbirlerinden uzaklaşmasını beraberinde getirmesidir. Bugün ulaşım ve iletişim araçları marifetiyle kıtalar, şehirler ve insanlar giderek daha da artan bir hızla birbirlerine "yakınlaşırken", bu durum ilginç bir şekilde insanların *egzistansiyal anlamda* birbirlerinden giderek uzaklaşmaları ve yalnızlaşmaları olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Heidegger *Varlık ve Zaman*'da bu husus üzerinde uzun boylu durmaz, yalnızca radyo örneğine müracaat ederek, hızın artmasıyla birlikte gündelik çevrenin "yok edildiğine" dikkatimizi çeker.⁷ Alman filozofun bu hükmü dile getirdiği tarih 1927'dir. Geçen doksan yılda yok edilen yalnızca çevre ya da muhit değildir artık; Virilio'ya dayanarak diyebiliriz ki, hız bugün yakınlık ve uzaklık kavramlarını kökten bir biçimde dönüştürmek suretiyle bir bütün olarak "dünyayı hiçe indirgemekte" ve ondan devasa bir "getto" yaratmaktadır.⁸

⁶ *Umsicht* karşılığı olarak *işgörü* terimini kullanıyoruz. Bu aynı terimi A. Yardımlı "sağgörü", K. H. Ökten ise "bir-şey-için-bakış" olarak karşılıyor. *İşgörü* el-altında bulunan varolan şeylerle yani gereçler ile *iş görürken* kendisine müracaat ettiğimiz *teorik-olmayan* görü'dür; *işgörü* teorik görüşü ifade eden *üst-bakış*'ın (*Übersicht*) aksine pratiğin bir görüsüdür. Bkz. (Vaysse 2007); ayrıca bkz. (Inwood 2004)

⁷ Bu bağlamda Heidegger'in *Gelassenheit* adlı metninde yer alan şu satırlar ilginç ve öğreticidir: "[İnsanlar] yılın her günü, günün her saati, sersemletilmiş bir biçimde radyo ve televizyon aygıtlarının önüne oturmuş vaziyetler. Her hafta sinema onları *muhitlerinden çıkarıp alır* ve alışık olmadıkları ama yine de sıradan temsillerin ortamına, simüle edilmiş bir dünyaya, *dünya olmayan bir dünyaya* daldırır. Nereye giderlerse gitsinler resimli bir mecmua ellerinin altındadır. Enformasyon araçlarının saat be saat insana ulaştırdığı şey, onu şaşırtır, onu heyecana getirir ve muhayyilesini coşturur – *tüm bunlar ona evini çevreleyen muhitten çok daha yakındır*, yeryüzünün üstündeki gökyüzünden, gündüzün ve gecenin çevriminden *çok daha yakındır*, köyün âdet ve göreneklerinden, onun olan dünyanın geleneğinden *çok daha yakındır.*" (Heidegger 1976, s. 139); italikler bize ait.

⁸ Virilio'ya göre hız seyahat kavramını ortadan kaldırmıştır. Seyahatler artık –ara aşama buharlaşacak şekilde– bir noktadan bir noktaya *intikal* mesabesinde ya da suretinde gerçekleşmektedir. Seyahatin olmadığı dünya bildiğimiz dünya

Gündelik Dasein uzaklığı, yakınlığı ve mesafeyi hiçbir şekilde soyut ve homojen bir anlamda algılamaz. Alınacak bir mesafe onun için mesela “yürüyerek gidilebilir”dir, “bir taş atımı”dır ya da “bir pipo içimi”dir. Bu ifadeler söz konusu mesafeyi geometrik ölçüler dışında “ölçer” ve nesnellik iddiası taşımayan *işgörüs*el bir değerlendirmeye dayanır. Öte yandan, bir mesafe için “yarım saatlik” gibi nesnel görünümlü bir ifade kullanılsa bile, bu ifade tamı tamına otuz dakikaya değil ama tahmini, yaklaşık bir hesaplama tekabül eder. Bu süre nicel ölçümle tespit edilen bir şey olmayıp gidilecek sürenin *tasa içinden* bir yorumuna dayanmaktadır. “Çevre-dünya’da el-altında bulunan şey hiç kuşkusuz Dasein’dan yoksun ilksiz-sonsuz bir gözlemci için el-önünde bulunan bir şey değildir; tersine, onunla Dasein’ın işgörüsel olarak tasalı gündelikliği içinde karşılaşılır.” (SZ: 107; VZ: 160; -ç.d.) Bu demektir ki Dasein gündelik hayatında kat edilecek bir mesafeye nicel olarak ölçülebilir terimlerle bakmaz, bu mesafeyi el-önünde bulunan cisimsel bir şey olarak ölçmez. Heidegger’e göre yakınlaştırma olarak uzaklığı-giderme her durumda yaklaşılan doğru bir *tasalı-olma*’dır (*besorgendes Sein*). Gündelik Dasein’in hayatına dünya-içinde varolan şeylerle ilgileniyor olma anlamında *tasa* (*Besorgen*) ve bu esnada başvuru olan teorik-olmayan bir yordam olarak işgörü (*Umsicht*) hâkimdir. Bu, Dasein mesafeleri yakınlaştırıyor (eş deyişle: onların uzaklığını-gideriyor) de geçerlidir. Sözelimi “nesnel olarak” 20 kilometrelik bir yol, herkese aynı uzunlukta gelmeyebilir. Bazıları bu yolu 10 kilometre, bazıları da 30 kilometre gibi yaşantılayabilir. Keza bir kısım insan için bu yol/culuk kat edilmesi “kolay”, başka bir kısım insan için ise “zor” gelebilir. Demek ki burada yolun “nesnel” (nicel olarak ölçülebilir) anlamı geri plana düşmekte ve “öznel” (Dasein’a göre) anlamı öne çıkmaktadır. Nitekim Heidegger’e göre mesafe ontolojik olarak uzaklığı-gidermede temellenir ve ancak uzaklığı-giderme diye bir şey var olduğu için açığa çıkarılabilir. (Heidegger 2006, s. 327) Uzaklığı-giderme öznel bir bakıma ama buradaki “öznel”ten keyfiliği anlamamak gerekir, zira Dasein’ın yolu ne şekilde yaşantıladığı arızî bir şey olmayıp bizatihi onun varlığına içkindir. Yine, manzaralı bir yolculuk “daha kolay” tamamlanır, burada uzaklığı-giderme “daha hızlı” gerçekleşir. Demek ki, nesnelci-bilişselci yaklaşımın ölçümdeki katılığı, kesinliği ve dakikliği ne olursa olsun, “gerçekte” mesafe Dasein’a göre esneyebilmektedir. Burada Dasein’ın yaşantıladığı haliyle gerçeklik, bilimsel gerçekliği

değildir. Bildiğimiz dünya artık yoktur. Modern dünyada hız fenomeniyle birlikte seyahatin dönüşmesi, mekânın dönüşmesi olgusuna koşuttur ya da onunla iç içe vuku bulur. Bu konuda bkz. (Gözel 2019, s. 117-125)

öncelemekte, dahası Heidegger'e göre bilimsel gerçeklik ontolojik olarak egzistansiyal gerçeklikte temellenmektedir.⁹

Eşyanın el-önünde yani nesnel olarak verili tasavvurunu baş tacı eden ve geometrik ölçümü mutlaklaştırıp dayatan nesnelci-bilişselci yaklaşım, uzaklığı-gidermeye dair esnek ve tahmini değerlendirmeleri “öznel” bularak göz ardı etme eğilimindedir. Oysa Heidegger'e göre bu “öznel” belki de dünyanın “realitesi”nin en reelini açığa çıkaran şeydir, öyle ki bunun keyfilikle hiçbir alakası yoktur. (SZ: 107; VZ: 161) Şunu ilave edebiliriz ki buradaki “öznel” “özne”nin (Dasein'in) gündelik hayatta dünya-içinde varolan şeyleri tecrübe edişindeki doğrudanlığa, dolayısıyla sahiciliğe dayanmakta olup dünya-da-olma'nın hakikatiyle birebir bağlantılıdır. Şu halde ona “keyfi” denemez. İnsan gerçekliği olarak Dasein fizik-o-matematik belirlenimlere her durumda uygun düşmek ya da koşut olmak zorunda değildir. Dahası, Dasein dediğimiz işbu varolanın varlık yapısı el-önünde-liğin nicel ve ölçülebilir terimlerinde çözümlenemez. Mesafenin ve yakınlığın ve bu arada yolun ve yolculuğun Dasein için derin anlamları vardır, bunlar bilimsel ya da el-önünde terimlerde tüketilemez.¹⁰

Gündelik Dasein'in hayatında uzaklığı ve yakınlığı belirleyen nedir? Bu, tekrar vurgulamak gerekirse, *işgörüsül tasadır/ilgilenmedir (umsichtige Besorgen)*, yoksa nesnel olarak ölçülebilir nicel aralıklar değil. Heidegger burada iki ilginç örneğe başvurur: Burnumun hemen üstünde takılı bulunan gözlük, karşı duvarda asılı bulunan resimden çok daha uzaktadır. “Bu gereç öylesine az yakındır ki sık sık en yakından giderek bulunamaz bile olur.” Benzer bir durum yürüme için gereç olan sokak için de söz konusudur. Yürürken yola her adımda temas ederiz ve yol ayaklarımızın altında kayar gider. Yolu, en yakından el altında bulunan çok reel bir şey olarak yaşantılarız. Yine

⁹ Dreyfus fiziksel mekânla/gerçeklikle ile egzistansiyal mekânsallık/gerçeklik arasındaki farkı şematik olarak ortaya koyar. Özetlersek, ilki geometrik mekânı yani el-önünde olanın (*occurrent*) mekânını ifade etmekte olup homojendir, merkezsizdir, saf uzamlıdır, konumların üç boyutlu çokluğunu içerir ve mesafelerin ölçümünü varsayar. İkincisi, yaşayan mekânı yani el-altında olanın (*available*) mekânını ifade etmekte olup kişisel bir yan barındırır yani öznedeki (Dasein) merkezlenir; buna göre, yönlendirme (*orientation*) (sağ-sol, aşağı-yukarı, ön-arka) ve nesnelere uzaklığı-giderme (onları yakınlaştırma), dahası kamusal anlamda bölgeler ve bu bölgelerde yerler söz konusudur. Son olarak, birinci durumda mesafelerin ölçülmesine karşılık, ikinci durumda farklı kullanılabilirlik yani el-altında-lık dereceleri vardır. Bkz. (Dreyfus 1991, s.139)

¹⁰ Yol kavramı ya da daha doğrusu metaforu Heidegger'in düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Toplu eserleri hakkında filozof, “yollar, eserler değil” (*Wege, nicht Werke*) mottosunu kullanır. Nitekim kitaplarından bazılarının başlıklarında yol vurgusu vardır: *Holzwege* (Heidegger 1952), *Der Feldweg* (Heidegger 2010), *Wegmarken* (Heidegger 1978); sırasıyla: *Orman Yolları*, *Tarla Yolu*, *Yol İşaretleri*. *Holzwege*'nin hemen başına Heidegger şu epigrafi yerleştirmiştir: “Ormanda sıklıkla çalılarla kaplı yollara rastlanır. Aniden tıkanır bu yollar. Bunlara *orman yolları* denir. Herkes aynı ormanda olmakla birlikte kendine mahsus bir yolu takip eder. Sık sık bu yolların birbirine benzediği görülür. Ama bu yalnızca görünüştedir. Oduncular ve ormancılar kendilerini orman yollarında tanırlar. Onlar *orman yolunda* olmak nedir, *hiçbir yere varmayan* bir yolda olmak nedir, bunu bilirler.”

de, bu yol karşımızda yirmi adım ötemizde rastladığımız bir şeyden çok daha uzaktır. Gündelik hayatımızda ve çevremizde yakınlığı ve uzaklığı belirleyen bilimin mekânı homojenleştirici metrik ölçüleri değilse nedir? Heidegger'in buna cevabı sarihtir:

Çevresel olarak en yakından el-altında bulunanın yakınlığı ve uzaklığı konusunda işgörsel tasa karar verir. Bu tasanın önceden onun ortasında kaldığı şey en yakın olandır ve uzaklığı-giderişleri bu denetler.../ 'Yakında olmak' işgörü için en yakından el-altında bulunanın erimi içinde olmak demektir. Yaklaştırma bedenle donanmış Ben-Şeye değil, ama tasalı dünya-da-varlığa yönelmiştir.../ Buna göre Dasein'in mekânsallığı bir cisim-şeyin el-önünde bulunuş konumunun bildirilmesi yoluyla belirlenmez. (SZ:107; VZ: 161-162; -ç.d.)

Anlaşılacağı üzere burada geometrik yakınlık Dasein'in gündelik hayatında, çevre-dünya'daki muamelelerinde asıl olarak bir ağırlık teşkil etmemektedir zira yakınlığı birinci derecede belirleyen işgörü muvacehesinde tasa ve ilgilenmedir. Yakınlık (ve uzaklık) temelde nesnel olarak ölçülebilir, nötr ve soyut aralıklar değildir; bilakis bunlar tasa ve ilgi konusu edilmeleri ölçüsünde asıl anlamlarıyla açığa çıkan şeylerdir.

Dasein daima ve her durumda bir yerdedir ve böyle olarak o bir yeri işgal eder. Ama onun bir yer işgal etmesi ilkesel olarak el-altında varolan şeyin yani bir gerecin bir yeri işgal etmesi gibi değildir. Dasein'in o sırada olduğu o yer onun tam da "bura"sıdır (*Hier*). O, "bura" dediğinde hususen mekânda bir yeri belirtmiş olmaz, ama tam da o sırada işgal ettiği ve bulunduğu yeri işaret etmiş olur. "Dasein kendi 'bura'sını çevresel 'ora'sından anlar." (SZ: 108; VZ: 162) Dasein, başta kendine kapatılmış olup da sonradan her nasılsa bu kapatılmışlıktan çıkıp kurtulmayı başarmış bir varlık değildir; bilakis o daha en başından beri "orada" (*Dort*), yani dışarıdadır, dünya-içinde varolan şeylerin ortasında ve onlarla muamele ve iştilal halindedir. Şu halde onun "bura"sı tüm "ora"lar için *merkez* teşkil eder; mekân işbu merkezden itibaren mekânlaşır ki aslında mekânlaştırma Dasein'a ait temel bir işlemdir. Yine, Heidegger Dasein'in geometrik olarak bir noktadan diğerine intikal etmediğini ama yalnızca kendi "bura"sını değiştirdiğini öne sürer. (Biemel 2005, s. 73) Bu yüzden, mesafe dediğimiz aralık, gündelik Dasein için kendinde bir anlam ifade etmez; ama o anlamını Dasein'in o sırada bulunduğu nokta olan "bura"dan alır. Dasein "bura"dan "ora"ya vardığında, yani "ora" artık "bura" olduğunda, mesafenin kendisi de değişmiş olur: O, "bura"sını değiştirerek, aslında mesafeleri ortadan kaldırmamış ama değiştirmiştir. Şu halde "bura" ve "ora" sabit olarak

alınamayacak ve nesnelci bir tasavvurda tüketilemeyecek olan egzistansiyal kavramlardır, öyle ki mekân anlamını bunun gibi kavramlarla kazanır. Benzer bir durum birazdan ele alacağımız sağ ve sol kavramları için de geçerlidir.

Mekânı gündelik uğraşlar içinde işgörsel olarak açığa çıkararak Dasein bizatihi mekânsaldır. Dahası o, az önce dediğimiz gibi, “mekânlaştırıcı” bir işleve sahiptir; mekânların oluşumu “dünya-kurucu” olan Dasein ile mümkün hale gelmektedir. (Kockelmans 1989, s. 133; Heidegger 1995, s. 185) Egzistansiyal yani Dasein’a mahsus mekânsallık, Dasein’ın cisminin basitçe yer kaplamasından (bedenen bir uzama sahip olmasından) değil de, daha ziyade dünya-içinde el-altında bulunan varolan şeylere işgörsel tasanın hükmü altında uzaklığı-giderici (eş deyişle: yakınlaştırıcı) tarzda muamelesinden itibaren açığa çıkar ve bir anlama kavuşur.

Buraya kadar Dasein’ın mekânsallığının temel bir özelliği olarak *uzaklığı-giderme*’yi (*Ent-fernung*) ele aldık. Artık söz konusu mekânsallığın diğer temel özelliğine geçebiliriz ki bu *yönlendirme*’dir (*Ausrichtung*). Her uzaklığı-giderme (yakınlaştırma), yönlendirme ile asli bir bağlantı içinde vuku bulur. İkincisi birincisine aittir: Dasein bir şeye yaklaşırken yönlendirmeden yardım alır daima. Kısacası, uzaklığı-giderme ve yönlendirme, bu ikisi beraber gider: “İşgörsel tasa, der Heidegger, yönlendiren uzaklığı-giderme’dir.” Hemen ileride ise şu ifadeyi okuruz: “Yönlendirme de tıpkı uzaklığı-giderme gibi Dasein’ın varlık kipleri olarak önceden tasanın *işgörüsü yoluyla* güdülür.” (SZ: 109; VZ: 163-164; -ç.d)

Bedenin hareketi ile birlikte değişen “sağ” ve “sol”, yönlendirme çerçevesinde ele alınması gereken kavramlardır. Sağa ve sola, yönlendirme (yön bulma, yön gösterme, yön değiştirme) esnasında başvururuz. Dasein hareket ettikçe onun ‘bedenselliği’ (*Leiblichkeit*)¹¹ içinde mekânsallaşması sağa ve sola göre ayırt edilir. Artık sağını solunu bilmez olmak, mekânda yerini kaybetmeye, yönsüzleşmeye, dolayısıyla şaşkınlığa ve düzensizliğe yol açar. Sağ ve soldan bahsediyoruz. Söz gelimi ele giyilen gereçler olarak eldivenlerin de sağ ve solu vardır. Bunlar her bir ele göre biçimlendirilmiştir ve yönlüdür. Ama benzer bir durum bir çekiç için söz konusu değildir: Sağ ve sol çekiç olmaz. Dasein dünyada bedene sahip mekânsal bir varlık olarak bulunur. Onun dünya-içinde

¹¹ Heidegger *Varlık ve Zaman*’da zamansallığa fazlaca ağırlık vererek beden/sellik konusu üzerinde pek durmamış, bu fenomenin, denebilirse, üstünden atlamıştır. Bununla birlikte o meselenin özgül önemini farkında görünür: “Bu bedensellik burada incelenemeyecek olan kendi sorunsalını kendi içinde gizler.” (SZ: 109; VZ: 164) Greisch’in tabiriyle (Greisch 2003, s. 153) bu “boşluğu” *Phénoménologie de la Perception* adlı eseriyle Merleau-Ponty doldurmaya çalışacaktır. (Merleau-Ponty 2017).

varolan şeylere yakınlaşmasına daima bir yönlendirme eşlik eder; bu bakımdan o bir sağ ve bir sol ile donatılmıştır ki her halükarda bu kavramlar beden sahibi olarak dünya-da-olma'yı varsayar. (Heidegger 2006, s. 337-338). Sağ ve sol kavramları gereçlere müracaat ederken, onları kullanırken de işbaşındadır. İnsanların yaklaşık olarak yüzde onu solaktır. Solakların gereçlerle ilişkisinde ortaya çıkan sakarlık daha ziyade işbu gereçlerin sağ elini kullanan çoğunluğa göre üretilmesinden kaynaklanır. Dasein'in kullanımına uygun olarak üretilen gereçler onun asli yönlendirilmişliğine cevap verirler. Buna cevap vermeyen gereçlere kullanışsız ya da elverişsiz deriz ve onları bir kenara bırakırız.

Heidegger'e göre sağ ve sol temelde "salt duygu" (*bloße Gefühl*) değildir zira bunlar "öznel" şeyler değildir. Ama sağ ve sol her durumda ve daha en baştan el-altında bulunan (yani kullanıma amade) bir dünyaya yönlendirilmişliğin yönleridirler. Heidegger, Kant'ın hilafına, sağ ve solu salt duygu olarak ele almaz ve onların kaynağını hafızaya yerleştirmez. Ona göre bu yönleri "salt duygu" olarak ele almak, dünyadan yalıtık, belli bir özne kurgulamasına dayanır ki bu kurgulama öznenin gerçek yapısını dikkate almaz. Oysa özne daha baştan bir dünyadadır ve bu dünya ile kökensel bir aşinalığa sahiptir. Dünya-da-olma'nın (*In-der-Welt-sein*) kendisine ait olduğu bu özne aşına olduğu bu dünyada daha en baştan yönlendirilme imkânına sahip olarak bulunur, nitekim o bu dünyaya sağ ve sol (ve ayrıca ön-arka, aşağı-yukarı) yönlerine sahip olarak olarak gelmiş yani baştan beri kendini öyle olarak bulmuştur. Şu halde sağ ve sol Dasein için duygusal olmanın öncesinde veya ötesinde egzistansiyal kavramlardır: "Sağa ve sola yönlendirilmişlik genel olarak Dasein'in özsel yönlendirilmesinde temellenir ki bu da kendi payına özsel olarak dünya-da-olma yoluyla birlikte-belirlenir." (SZ: 111; VZ: 165)

Sonuç olarak, *uzaklığı-giderme* ve *yönlendirme* Dasein'a ait olan dünya-da-olma'nın iki oluşturu temel özelliğidir. Bunlar Dasein'ın mekânsallığını özsel olarak belirlerler. Bunlar sayesinde ki Dasein mekânda hareket etme imkânına kavuşur. Şu halde mekân Dasein'dan itibaren anlam kazanır ama burada Dasein'ı geleneksel özne anlayışında olduğu gibi dünyadan yalıtık salt bir öznellik olarak ele almamak gerekir: O daha baştan dünyadadır, gündelik olarak dünyaya massolmuş haldedir ve dünya-da-olma da ona özsel olarak aittir.

3. Dasein'in Mekânsallığı ve Mekân

Dasein, dünya-da-olmaklığıyla daha şimdiden bir dünyayı açığa çıkarmıştır. Bu açığa çıkarma (*Entdecken*) dünya-içinde varolan şeyleri ilgililik bağlamı içinde özgürleştirme yani onları ne ise o olarak olmaya bırakma (*Bewendenlassen*) suretindedir. Bu esnada Dasein'a işgörü kılavuzluk eder ki bu işgörü dünyanın dünyasallığı olarak anlamlılığın (*Bedeutsamkeit*) dünya ile kökensel bir aşinalığa dayalı olan ön bir bilgisini varsayar. (SZ: 111; VZ: 166; Kockelmans 1989, s. 135-136)

Daha birinci bölümde (§ 22) gördüğümüz üzere, dünya-içinde varolan şeylerin mekânsallığı, önceden Dasein'ın mekânsallığını gerektirir. Buna göre, *ilkin Dasein mekânsallaştırıcı olduğu içindir ki* söz konusu varolan şeylerin mekânsallığı tecrübe edilebilir olur. Söz gelimi çalışma odamda masamın başındayım. Kalemlik sağımda, masamım üzerinde, elimi uzatabileceğim bir yakınlıkta, buna karşın askılıksa karşımda, komodinin yanında, görece olarak benden uzak bir yerdedir. Diğer gereçler de belli bir tertibe göre düzenlenmiş durumdadır. Kalemlik olsun, askılık olsun, diğerleri olsun, mekânda kayıtsızca yer tutmazlar ve benim onlarla ilişkim geometrik değil kullanım esaslıdır. Yerleri teorik bir dikkat ile değil de işgörü ile tayin edilmiştir. Başka bir ifadeyle, işbu gereçlerin yerleri bana, benim ilgi ve ihtiyaçlarıma göre mekânda dağıtılmış, tayin edilmiştir ve yerleştirilmiştir. Odada her biri kendilerine mahsus bir yer işgal eden gereçler benim onlarla iş görmem esas alınarak bir gereçler bütünü ya da göndermeler ağı, giderek de bir nevi bölge oluşturacak şekilde düzenlenip *ait oldukları* yerlerine benim tarafımdan konulmuştur. Mekânlaştırma vasfımla ben işbu mekânı söz konusu bütün ya da ağ içinden açığa çıkarım. Nitekim yerler çoklusundan oluşan ve göndermeler ağına yaslanan bölge de bu surette açığa çıkar.

Dasein uzaklığı-giderme ve yönlendirme dediğimiz temel özelliklere sahip olduğu içindir ki çevre-dünya'da el-altında bulunan varolan şeylerle mekânsal olarak karşılaşabilir. Yukarıdaki örneği sürdürürsek kalemliği kendime yaklaştırmış ve ona çalışma masamın üzerinde, solumda, erişilebilir bir "yer" (*Platz*) tayin etmişimdir, öyle ki bu gereç ait olduğu bu "yer" de özgürleştirilmiş (yani ilgili olmaya bırakılmış) olarak bulunur. Kalemlik *kendine ait bir yer* işgal eder, bilgisayar, kitaplar, çalışma masası, koltuk, kütüphane vs. de hakeza. Dahası, bu yerler çoklusu birbirlerine göndermede bulunur ve bir ilgililik bağlamı/bütünlüğü, dolayısıyla da bir nevi bölge (*Gegend*) oluştururlar. "El-altında bulunan olarak karşılaşılacak *açısından* her durumda, bir bölgede bir ilgililik vardır." (SZ: 112; VZ: 167) Görüldüğü üzere, bu bölgenin mekânsallığı, teorik ve saf-geometrik bir mekânsallığa

dayanmaz, ama bir ilgililik oluşturmakla Dasein'in mekânsallaştırmasına yani yönlendirici-uzaklığı-gidermeye dayanır. (Biemel 2005, s. 74-75)

Mekân kökensel anlamda kendini ancak Dasein'in işgörülü tasası içinden gösterir ki bu durumda gereçlerin mekânsallığı açığa çıkar. Yine, ancak bu açığa çıkma yani mekânın bu kendini gösterme tarzı temelindedir ki işbu mekânın bir bilimi ya da bir teorisi yapılabilir, bu demektir ki geometrik mekân ancak Dasein'in mekânsallaştırıcı işlevini birinci dereceden hesaba katan bir zeminden hareketle inşa edilebilir.

Böylece *Varlık ve Zaman*'da şu tayin edici hükme varırız: “*Mekân öznedede değildir, ne de dünya mekândadır. / Der Raum ist weder im Subjekt, noch ist die Welt im Raum.*” (SZ: 112; VZ: 166; -ç.d) Burada söz konusu edilen daha ziyade şudur: Dasein başından beri bir dünyadadır, keza dünya-da-olma dediğimiz fenomen ona özsel olarak aittir; mekân da kendinde (*an sich*) değil, ama dünyadadır yani mekan ancak dünyadan itibaren bir anlam ifade eder. Dünyasız mekândan söz edilemeyeceğine göre, dünya mekânda yer alıyor olamaz. Sonuçta, Heidegger'e göre mekân ne (Kant'ta olduğu gibi) öznedede bulunur, ne de dünya (nesnelci yaklaşımda olduğu gibi) mekândadır. Ne o, ne öbürü. Peki ama bu surette nereye varmış oluyoruz? Yoksa öznel de, nesnel de olmayan bir mekândan mı söz ediyoruz? Heidegger'in cevabı müspet olacaktır: Öznelciliğin de nesnelciliğin de ötesinde *üçüncü bir imkân* vardır filozofa göre. Bu surette o bir ucunda Kant'ın diğer ucunda Demokritos'un yer aldığı geleneksel mekân tasavvurunu aştığını düşünmektedir. (Kockelmans 1989 ,s. 136; Beimel 2005, s. 76) Öznelciliğin ve nesnelciliğin ötesindeki işbu üçüncü imkâna göre “*Daha ziyade, Dasein için oluşturucu dünya-da-olma'nın mekânı açığa serdiği düzeye dek mekân dünya'da'dır. /Der Raum ist vielmehr 'in' der Welt, sofern das für das Dasein konstitutive In-der-Welt-sein Raum erschlossen hat.*” (SZ: 112; VZ: 167) Şu halde, mekân ne öznel, ne de nesnel ama dünya-da-olma'nın kendisine ait olduğu Dasein'in kendisi mekânlaştırıcı bir işleve sahiptir. Heidegger burada radikal bir jestle geleneksel özne tasavvurunu aşmaya çalışmaktadır. Buna göre Dasein ne saf egodur, ne de saf özne; dahası, değil mi ki dünya-da-olma özsel olarak ona aittir, onunla dünya arasında radikal bir yarık ya da aralık da yoktur, bilakis kökensel bir birliktelik vardır. (Kockelmans 1989, s. 136)

Sonuç olarak, mekân a priori karakterini tam da Dasein'dan, onun mekânlaştırıcı özelliğinden alır. Tabii, bir kez daha ifade edelim, Dasein burada klasik anlamda özne olarak alınmamalıdır. Ayrıca buradaki “a priori” ifadesi mekânın yalıtılmış bir öge olduğu anlamına gelmez, mekânın açığa çıkarılmasını sağlayan yine Dasein'dır zira: Dasein dünya-içinde bulunan varolan şeylerle

(gereçlerle) karşılaşma esnasında tasalı-işgörülü bir şekilde ilgili mekânları açığa çıkarmaktadır. Sonuçta, ancak mekânın bu açığa çıkarılmışlığından, bu mevcudiyetinden itibaren ki saf, geometrik mekânın teorik bir bilimi geliştirilebilir.

Sonuç Yerine

Açıktır ki bu izahatla birlikte mekân sorunu bütünüyle çözülmüş olmamaktadır. Şu var ki Heidegger'in kalkış noktası, dolayısıyla *Varlık ve Zaman*'daki mekân analizlerinin programatik amacı, neyse o olarak mekânı izahtan ziyade, Dasein'in gündelik hayatında mekânsal boyutun gördüğü işlevi ortaya koymaktır. Gerçekte, mekân gündelik hayatımızda tayin edici bir rol oynamaktadır ve biz mekânın gündelik hayatımızda oynadığı bu rolü hesaba katarak onun ontolojik anlamına, buradan da "saf mekân"ın bir bilgisine erişebiliriz.

Burada mekân probleminin tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmadığı doğrudur, evet. Ama en azından bu problemin çözümünde mevcut bilimsel yaklaşımın yetersizliği ve yanlılığı gösterilebilmiş olmalıdır. Bu bilimsel yaklaşıma göre mekân dünyadan/dünyasallıktan soyutlanarak bilişselci-nesneleştirici bir şekilde ele alınıyor, soyutlamacı bir jestle mekânsal farklılıklar bütünüyle düzleştiriliyor, belki de en önemlisi mekânın egzistansiyal anlamının üstünden atlanıyor. Bu yaklaşım mekânı ele alışında teorileştirici üst-bakışı baş tacı ederken, pratiğe mahsus bakış olarak işgörü ve onun mekânların tayinindeki rolünü göz ardı ediyor. Kısacası, mevcut bilimin mekân sorununa yaklaşımı, çevre-dünya'da el-altındaki varolanlarla ilişkinin mahiyetine kayıtsız kalıyor ve işbu varolanları yer ve bölgelerinden bütünüyle yalıtılmış, soyut ve homojen "nesne"ler olarak göz önünde bulunduruyor. Heidegger ise mekânı izotropik bir gözle algılayan ve "dünyasızlaştıran" bu yaklaşıma, mekâna dünyasal karakterini iade eden ve onun egzistansiyal anlamını öne çıkaran bir yaklaşımla mukabele ediyor ve dünya-da-olma'nın kendine ait olduğu Dasein'in mekânlaştırıcı işlevini vurguluyor.

Dünya-da-olma dedik. Dünya-da-olma aynı zamanda onda *ikamet etme (Wohnen)* demektir. Dasein yeryüzünde ikamet eder, giderek de orayı yurt edinir. İkamet mekân tutmanın belki en temel tarzıdır. Heidegger *Varlık ve Zaman*'da değilse bile, sonraki yazılarında (Heidegger 1958, s. 170-193) ikamet Dasein için ifade ettiği anlam üzerinde durmuş, kökleşmenin, yerleşmenin, yurt tutmanın işbu varolan için önemine temas etmiştir. Alman filozof yaşadığımız teknolojik nihilizm çağında köksüzleşme ve yersizleşme tehlikesine dikkat çekmiş, dolayısıyla da mekânla ilişkide yaşanan

değişimlere temas etmiştir. Heidegger'e göre insan tam da yere/toprağa ayak bastığı içindir ki yukarıya, göğe, esîrin alanına yükselebilir. Bu bakımdan yerle/toprakla temas ve orayı mekân edinmenin önemi insan için tayin edici önemdedir. Etkilerine her gün daha fazla maruz kaldığımız teknoloji, hızın hayatımıza daha fazla girmesiyle birlikte, mekânla (ve aynı zamanda zamanla) ilişkimizi derinlemesine dönüşüme uğratmaktadır ki bu da yeryüzünde ikamet anlamını giderek tartışmalı hale getirmektedir. Biz post/modern bireyler yeryüzünde ikamet mi ediyoruz, yoksa orada bir süreliğine tünemekte miyiz enikonu? Nesneleştirici bir yaklaşımla mekânın (ve zamanın) egzistansiyal anlamını kökten bir biçimde dönüşüme uğratan işbu ileri teknoloji çağında mekân, zaman, hız, ikamet gibi temel meseleleri yeni baştan ve derinlemesine düşünmeye ihtiyacımız olduğuna işaret edelim burada. Heidegger bu meselelere önceden, henüz bugünkü gibi keskin bir hal almamışken, dikkat çekmiş bulunuyor. Onun düşüncesine başvuru bu bakımdan da önem arz ediyor.

KAYNAKÇA

- Biemel, W. (2005) *Le Concept de Monde chez Heidegger*, Paris: J. Vrin.
- Dreyfus, H., L. (1991) *Being-in-the-World. A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*, Londra: The MIT Press.
- Gözel, Ö. (2019) *Kelimeler İçindeyim*, İstanbul: Şûle.
- Greich, J. (2003) *Ontologie et Temporalité, Esquisse d'une Interprétation intégrale de Sein und Zeit*, PUF: Paris.
- Heidegger, M. (1952) *Holzwege*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1958) "Bâtir Habiter Penser", *Essais et Conférences* içinde, trad. A. Préau, Paris: Gallimard.
- Heidegger, M. (1976) "Sérénité", trad. A. Préau, Martin Heidegger, Questions III et IV içinde, trad. J. Beaufret et autres, Paris: Gallimard.
- Heidegger, M. (1978) *Wegmarken*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1995) *The Fundamental Concepts of Metaphysics*, trans. W. McNeill & N. Walker, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2001) *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag: Tübingen.
- Heidegger, M. (2004) *Varlık ve Zaman*, çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları: İstanbul.
- Heidegger, M. (2006), *Prolégomènes à l'Histoire du Concept de Temps*, trad. A. Boutot, Paris: Gallimard.
- Heidegger, M. (2010) *Der Feldweg*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (2018) *Varlık ve Zaman*, çev. K. H. Ökten, Alfa Yayınları: İstanbul.
- Inwood, M. (2004) *A Heidegger Dictionary*, Oxford: Blackwell.
- Kockelmans, J. J. (1989) *Heidegger's Being and Time: The Analytic of Dasein as Fundamental Ontology*, Washington, D.C.: Center for Advanced Research in Phenomenology & University Press of America.
- Merleau-Ponty, M. (2017) *Algının Fenomenolojisi*, çev. E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu, İstanbul: İthaki.
- Ökten, Kaan H. (2008) "Varlık ve Zaman" Kılavuzu, İstanbul: Agora.
- Vaysse, J.-M. (2007) *Dictionnaire Heidegger*, Ellipses: Paris, 2007.

Virilio, P. (2018) *Hız ve Politika*, çev. M. Cansever, İstanbul: Me